

Puhelin, internet ja posti kilpasilla

Puhelimen keksiminen 1870-luvulla ja sen yleistyminen vähensivät tarvetta kirjoittaa viestejä ja lähettää niitä postitse. Myös internet on heikentänyt perinteisen postin asemaa antamalla nopean ja edullisen välineen kirjallista viestintää varten.

Bell voitti kilpailun

Suuret keksinnöt eivät yleensä synny yhdellä iskulla ja tyhjästä. Pikemminkin ne ovat lopputulos sarjasta pienempiä keksintöjä ja lähtökohta uusille. Vaikka monet henkilöt ovat olleet kehittämistyössä mukana, yksi saattaa saada keksinnön nimiinsä. Puhelimen kohdalla tämä henkilö on Alexander Graham Bell.

Bell ehti muiden edelle sikäli, että sai ensimmäisenä patentin puhelimelleen. Tämä tapahtui Yhdysvalloissa vuoden 1876 maaliskuussa. Puhelimen muista keksijöistä mainitaan usein muun muassa Elisha Gray, joka ei liene kuvattuna missään maassa postimerkillä.

Maailmalla ilmestyi puhelimen 100-vuotisjuhlavuonna 1976 melkoinen määrä postimerkkejä. Hyvin monessa niistä on Bellin kuva, ja muutamassa merkissä ei mitään muuta kuva-aihetta olekaan.

Suomessa juhlamerkki ilmestyi vasta seuraavan vuoden joulukuussa. Syynä oli Suomen ensimmäinen puhelinlinja, joka vedettiin joulukuun keskivaiheilla vuonna 1877 pihan yli erään helsinkiläisen liikemiehen konttori- ja myyntihuoneistojen välille. Asiasta kirjoittavat U. E. Moisala, Kauko Rahko ja Oiva Turpeinen kirjassa *Puhelin ja puhelinlaitokset Suomessa 1877–1977* (Puhelinlaitosten Liitto 1977). Kirjan on toimittanut Eino Jutikkala.

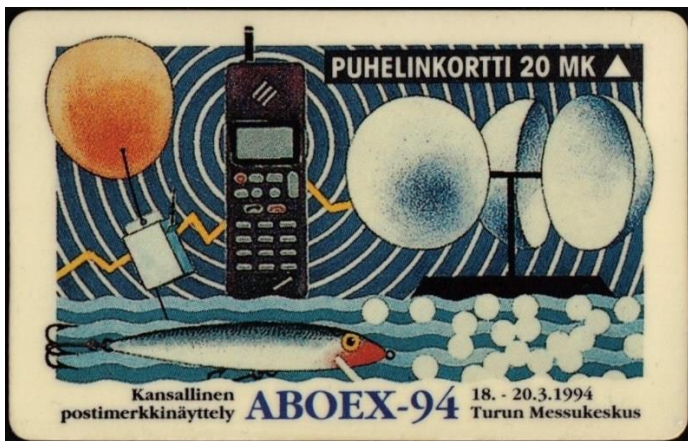

Kuvan postimerkit ilmestyivät vuonna 1976. Silloin tuli kuluneeksi 100 vuotta patentista, jonka Alexander Graham Bell sai puhelimelleen. Algerian merkillä on päivä 10.3.1876, jolloin ensimmäinen puhelin keskustelu käytiin uudella laitteella.

Pienet ja suuret telefoniverkot

Puhelinlinjat olivat aluksi vain kahden puhelimen välisiä yhteyksiä. Ensimmäisen puhelinkeskuksen Suomeen rakensi eräs turkulainen liikemies vuoden 1881 syksyllä. Verkossa oli kuusi numeroa.

Pienissä puhelinkeskuksissa puhelinnumerot olivat vastaavasti lyhyitä. Turkulaisen sanomalehden *Uuden Auran* ensimmäisessä numerossa 1.1.1897 kerrotaan, että toimituksen telefooninumero on 105 ja päätoimittaja on tavattavissa klo 12–14 ja 18–19.

Europa-merkkien yhteisenä teemana oli vuonna 1994 keksinnöt. Suomi julkaisi kaksi postimerkkiä, joiden ensipäivänleimaus oli Aboex-94-näyttelyssä. Merkit ovat kuvattuna Turun Telelaitoksen 10 ja 20 markan puhelinkortissa. Niistä jälkimmäisessä on muiden joukossa Nokian matkapuhelin. Korttien painos oli 1100 kappaletta kumpaakin.

Telefoni-sanaa käytettiin Suomessa yleisesti vielä 1900-luvun alussa. Tele-etuliite esiintyy monissa muissakin sanoissa kuten televisio, teleskooppi ja telepatia. Telekokouksista ei sen sijaan juuri puhuta niin kuin englannissa (*telemeeting*) vaan etäkokouksista, jotka ovat tulleet koronaepidemian aikana tutuiksi myös postimerkkikerhoissa. Perinteisistä kokouksista tuli lähikokouksia.

Lyhyt numerosarja jää paremmin mieleen kuin pitkä, mutta joskus pitkänkin muistaa

helposti. Lankapuhelimeni numero oli aikoinaan 365 183, missä alkuosa on päivien lukumäärä vuodessa. Vasta myöhemmin huomasin, että loppuosa on päivien määrä varkausvuonna jaettuna kahdella. Kännykkäaikana kone on korvannut ihmismuistin.

Palataan vielä aiemmin mainittuun *Uuden Auran* numeroon. Siinä kerrotaan, milloin Turun pääpostikonttori, rautatieaseman konttori sekä uudessa höyrylaivasatamassa sijainnut haaraosasto ovat avoinna. Myös mainitaan, että ”kirjeiden kantajilla on aina mukanaan postimerkkiä myytäväksi”.

Puhelin eroaa monista muista tavaroista siinä, että käyttöarvo kasvaa mitä useammalla muulla on sellainen. Puhelimesta ei ole hyötyä, jos on ainoa eikä ole ketään kenen kanssa puhua. Uusi verkkoon liittyjä tuottaa hyötyä muillekin kuin itselleen saamatta siitä aina korvausta. Tällä tavalla syntyy niin kutsuttuja verkko- tai verkostoulokoisvaikutuksia.

Sama ilmiö esiintyy vesijohtoverkossa. Jos vain yksi kaupunkilainen haluaa vesijohton taloonsa, kustannus on korkea siihen verrattuna, että kaikki haluavat. Putkista täytyy tosin tehdä paksumpia, jotta ne jaksavat vetää riittävän määrän vettä.

Verkon koon merkitys ilmenee myös postimerkkeilyssä. Internetin kauppa-alustat kuten Systeme.net ja Delcampe palvelevat sekä myyjiä että ostajia sitä paremmin mitä enemmän on käyttäjiä. Huutokauppa saadaan toisaalta käyntiin, vaikka paikalle sattuisi vain kaksi innokasta ostajaa.

Puhelin tuntui paikallispostissa

Ennen puhelimia posti ja lennätin olivat jokseenkin korvaamattomia viestinnän välineitä. Suosittuja olivat ehiökortit, tai kirjevaihtokortit niin kuin niitä aluksi kutsuttiin. Korttien välityksellä ihmiset sopivat

tapaamisista, yritykset tekivät tilauksia, ja muita päivittäisiä asioita saatiin hoidetuksi.

Kotimaan kortin postitaksa pysyi itsenäisyyteen saakka yli 40 vuoden ajan samassa 10 pennissä. Ehiökortin hinta postissa oli myös 10 penniä, eli postiarvokkeen lisäksi sai ikään kuin kaupan päälle kortin, johon kirjoittaa.

Postihistorian kerääjille ehiökortit ovat arvokkaita tietolähteitä. Viestin sisältö on niissä mukana, ja päätelmiä pystytään tekemään esimerkiksi ajankohdasta ja kulkureitistä.

Puhelimesta tuli vähitellen postin kilpailija, ja se syrjäytti kirjallista viestintää. Tälläkin oli verkkouloisvaikutuksia, kun jakeluverkon ylläpito tuli tuottoihin nähden kalliimmaksi.

Jari Pietiläinen kirjoittaa *Suomen Postimerkkilehden* numerossa 6/2003 Helsingin yksityisestä kaupunkipostista otsikolla ”Puhelin tuhosi Helsingin oman postilaitoksen”. Asioiden taustaksi on seuraavassa katsausta laitoksen perustamiseen ja toimintaan.

Kalle Vaarnas kertoo Helsingin kaupunkipostista *Suomen postimerkkien käsikirjassa* (Suomen Filatelistiliitto 1972). Paikallispostin perustivat kaupungin apteekkarit vuonna 1866. Kirjeen postitaksa oli koko ajan 10 penniä, jos kohta alennuksiakin annettiin. Valtion postissa paikalliskirjeen taksa oli samansuuruinen.

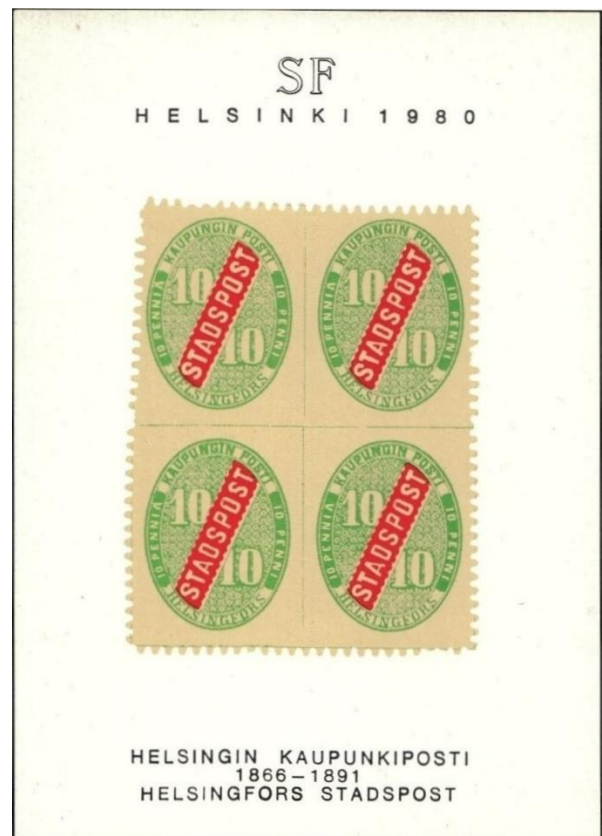
Helsingin kaupunkiposti julkaisi postimaksun maksamista varten kuutta eri päälajia postimerkkiä ja kahta lajia korttikirjettä. Lisäksi oli 5 pennin merkki, joka ei ehtinyt tulla käyttöön.

Yksityisen postin ajateltiin menestyvän kilpailussa tarjoamalla hyvää palvelua. Postimerkkejä sai ostaa monista paikoista ja myöhemmin myös kirjeenkantajilta, postilaatikoita oli ympäri kaupunkia, laatikot tyhjennettiin usein, ja kirjeitä jaettiin monta kertaa päivässä.

Toiminnan aloittaminen oli yksin sen takia houkuttelevaa, että kaupungissa kirjeiden

määrät ovat suurempia kuin maaseudulla, ja etäisyydet keräilyssä ja jakelussa ovat lyhyempiä. Rusinat pullasta ja kermankuorinta ovat tällaisissa yhteyksissä käytettyjä ilmauksia.

Ajan mittaan tuli kuitenkin ongelmia. Lähettäjät pudottivat kirjeitä vahingossa valtion postin laatikoihin ja niitä meni lunastukseen, kirjeenkantajat lakkoilivat ja muutakin tapahtui.

Muistoarkki esittää Helsingin kaupunkipostin viistokilpimallista 10 pennin paikallispostimerkkiä. Arkki ilmestyi 29.11.1980 Suomen Filatelistiseuran SF 80 -näyttelyyn Helsingissä. Numeroimattomien painos oli 3000 kappaletta.

Helsinkiin ryhdyttiin rakentamaan ensimmäistä puhelinverkkoa vuonna 1882, vajaa vuosi Turun jälkeen. Puhelinlaitoksen virallisena avauspäivänä kesäkuussa käytössä oli 56 numeroa. Pietiläinen kirjoittaa kaupunkipostista, että ”kamppailu puhelinta

vastaan kesti vuosikymmenen”. Posti lopetti toimintansa vuonna 1891.

Jukka-Pekka Pietiäinen tuo esille *Suomen postin historiassa* (Posti- ja telelaitos 1988) puhelimen myönteisen vaikutuksen postilähetysten määriin. Nopeutuva viestintä tehostaa kansantalouden toimivuutta ja kasvattaa sen kokoa, jolloin voi odottaa kaiken viestinnän lisääntyvän.

Internet jatkaa keksintöjen sarjaa

Verkkojen ja verkostojen kehitys on saanut aivan uusia mittasuhteita internetin keksimisen jälkeen. Netti on mullistanut myös perinteisen postitoiminnan edellytyksiä. Tässäkin on myönteisiä vaikutuksia esimerkiksi silloin, kun paketit voi maksaa netissä postitoimipaikan sijasta, postimaksut tämän takia alenevat, ja paketteja kannattaa lähettää enemmän.

Netistä tulostettu osoitekortti ja sen viiva- tai muu koodi hoitavat postimerkin tehtävää. Koodi on kertakäyttöinen ja tavallaan mitätöidään siinä vaiheessa, kun paketti

kirjataan postin järjestelmään. Postimerkkien liimaaminen pakettien päälle tuntuu tähän verrattuna antiikkiselta maksutavalta. Joissakin maissa myös kirjeitä voidaan maksaa samalla periaatteella.

Puhelin on pakettipostissakin mukana. Kun lähettäjä lisää osoitekenttään vastaanottajan puhelinnumeron, posti voi lähettää saapumisilmoituksen tekstiviestillä, ja paperin käsittelyn kustannukset säästyvät.

Mikään ei estä kooditulosteiden keräilyä ja kokoelman laatimista, mutta tylsän näköistä siitä tulee. Uudet postimerkit ovat jäämässä vähitellen historiaan, ja keräily suuntautuu vanhoihin, jotka jatkavat kiertoaan kokoelmasta toiseen. Harrasteen vetovoima saattaa tästä kasvaa, kun postimerkit muuttuvat menneen maailman eksotiikaksi.

Julkaistu: *Filatelisti* 7/2022

Guernseyn Europa-postimerkki (vas.) vuodelta 1979 esittää vanhaa puhelinta ja teleksiä. Yhteisenä teemana tuona vuonna oli posti- ja teletoiminnan historia. Bermudan merkissä (1967, yläriivi vas.) aiheena on suora puhelinlinja Neitsytsaarille, ja Saksan merkissä (1998) auttava puhelin. Alankomaiden postimerkissä (1980) keskimmäisen auton rekisterikilvessä on piirtäjän naisystävän puhelinnumero. Brasilian ja Kenian merkit ovat vuodelta 1976.